

ПІДПРИЄМНИЦТВО, МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ

УДК 504.062.2(477)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ

**Ю.О.НІКОЛАЄВ – к.е.н., доцент,
Одеський національний університет**

Постановка проблеми у загальному вигляді є наступною. Незважаючи на нестабільність економічної ситуації в Україні, що обумовлює її відставання в галузях екологічного менеджменту та екологічного аудиту, робота в цих напрямках як у наукових колах, так й на практиці ведеться. Це тісно пов'язано зі зміною поглядів на основі загальної системи виробничого менеджменту. Перехід української економіки на ринкові принципи спонукає сьогодні вітчизняні підприємства змінювати саму систему управління виробництвом, шукаючи більш гнучкі інструменти менеджменту, які відповідають сучасним вимогам. Необхідність більш ефективної системи природоохорони на мікрорівні, а також тиск конкурентів диктує необхідність нового підходу вітчизняних підприємств до питання їх взаємодії з зовнішнім середовищем.

Зв'язок проблеми з останніми дослідженнями і публікаціями наступний. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про наявність вичерпних розробок з проблем підвищення ефективності управління природокористуванням тільки на макроекономічному (загальнодержавному) рівні.

Серед таких публікацій слід відмітити статтю О.Лазор, Л.Загвойської. Вони сформулювали власну концепцію еколого-економічних підходів до реалізації екологічної політики. Ця концепція базується на оцінці впливів людської діяльності на навколишнє середовище за допомогою наступних методів: аналіз зисків і витрат; аналіз ефективності витрат; метод альтернативної вартості; метод мультиплікатора; метод умовної оцінки; метод видатків на подорожі; метод гедонічної оцінки; метод екологічної оцінки вартості [1, с. 79]. Подальшої розробки потребує розв'язання питання практичного застосування цих методів на рівні підприємства. С. Дорогунцов та А. Федорищева сформулювали наступну концепцію промислової екології. Мета її полягає в формуванні промислових екосистем з максимально замкненим виробництвом. Мова йде "не про простий рециклінг, а про багатомірну систему, де одні виробництва доповнюють інші, використовуючи відходи перших в якості сировини та забезпечуючи тим самим найнижчі викиди у навколишнє природне середо-

вище” [2, с. 70]. І. Синякевич запропонував концепцію з формування системи інструментів національної екологічної політики, яка включає: систему екологічних податків, мит, планів та програм, екологічну сертифікацію, економічні санкції та інші інструменти [3, с. 75]. Хлобистов Є. проаналізував концепцію екологічної безпеки та дійшов до важливого висновку про те, що “наукові принципи екологічної безпеки є основою для системи державного управління і регулювання раціонального природокористування, зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, збереження біорізноманіття” [4, с. 76]. Ю.Стадницький запропонував власну концепцію підвищення ефективності управління природокористуванням на макроекономічному (загальнодержавному) рівні. Як справедливо відзначає Ю.Стадницький, державою “при здійсненні протизабруднюючого заходу зі зменшення забруднення однієї з сфер середовища має виконуватися умова незростання забруднення інших ... сфер” [5, с. 77]. Всі вищеназвані дослідження потребують подальшого розвитку на мікроекономічному рівні. Важливим науковим і практичним завданням є пошук варіантів підвищення ефективності екологічного менеджменту підприємства. Дослідженню цієї актуальної на теперішній час проблеми й присвячено основний матеріал статті.

Метою статті є аналіз вітчизняного досвіду в галузі організації екологічного менеджменту на підприємствах та визначення пріоритетних рекомендацій з питання формування вітчизняної моделі екологічного менеджменту підприємства.

В основній частині статті виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів почнемо з наступних важливих моментів.

Принципове значення з точки зору врахування екологічного чинника на підприємстві у теперішній час отримують: процедура оцінки впливу господарської діяльності на навколишнє середовище, екологічна експертиза, екологічний аудит та екологічний менеджмент. Однією з головних проблем в Україні є мотивація розробки і проведення програм екологічного аудиту та екологічного менеджменту. В той же час, об’єктивне дослідження комплексного впливу підприємств, які використовують інструменти екологічного менеджменту, на стан навколишнього середовища з урахуванням пропозицій всіх зацікавлених сторін допоможе запобігти подальшого поглиблення еколого-економічної кризи та визначитися в методах врахування екологічного чинника при розробці стратегії і тактики господарської діяльності. Це дозволить підвищити виробничу безпеку підприємства, а звідси – й його інвестиційну привабливість.

Для українського підприємництва, поки ще далекого у своїй масі від ринкових механізмів, яке вийшло з стадії первісного нагромадження капіталу, в цілому характерна орієнтація на отримання при-

бутку без урахування екологічних вимог. Однак в цій ситуації діє низка чинників, що забезпечують екологізацію виробництва. По-перше, це світова тенденція враховування екологічних чинників і обмежень в процесі інвестування, проектування, будівництва, експлуатації і ліквідації виробництв. По-друге, наявність державно-адміністративного регулювання відносин підприємства з навколишнім середовищем. По-третє, тиск споживачів, які віддають перевагу екологічно чистій продукції. Існує також і низка інших чинників, наприклад діяльність “зеленого” екологічного руху, але на даному етапі розвитку нашої країни їхній вплив є незначним.

В умовах інтеграції України до світового ринку, зростає інтерес суб'єктів господарської діяльності до створення досконалої системи контролю за дотриманням екологічних вимог, оскільки невиконання законів і правил в галузі екології може стати причиною значних витрат. Керівництво підприємств починає співробітничати з відповідними органами, приймаючи участь у розробці передбачуваної, зрозумілої, ринково орієнтованої та суворо контрольованої системи екологічних вимог і правил, які здатні стати основою раціонального відношення до навколишнього середовища. До цього підштовхують й світові тенденції зростання цін на природні ресурси, що споживаються, та збільшення штрафів за забруднення природи та викиди виходів. Крім того, для успішної природоохоронної виробничої політики існуюча система державної екологічної звітності підприємств є недостатньою. Деякими вітчизняними компаніями здійснюються спроби наблизити системи виробничої охорони навколишнього середовища до міжнародних вимог.

В оцінці “екологічної спроможності” при інвестуванні на перший план виходять показники ефективності виробничого екологічного менеджменту, рівень екологічної культури підприємства. Ось чому при формуванні системи екологічного менеджменту для вітчизняних підприємств важливе місце сьогодні займають: постановка та обґрунтування екологічних цілей, які реально досягаються, принципів їх досягнення, формування екологічної політики; прийняття широкого спектру добровільних екологічних зобов'язань перед персоналом, інвесторами, органами місцевого самоврядування, громадськістю, населенням та відбиття цих зобов'язань у стратегічних планах підприємства з охорони навколишнього середовища; розширення сфери екологічної активності з включенням до неї різних напрямів і аспектів діяльності, безпосередньо не пов'язаних з вимогами екологічного законодавства; розробка й розповсюдження власної екологічної програми; об'єднання завдань управління якістю продукції і послуг з завданнями екологічного менеджменту; екологічне навчання й залучення кожного працівника фірми до природоохоронної діяльності; використання незалежної оцінки третьою стороною результатів екологічної діяльності та постійне коректування на базі даної оцінки

початкових цілей і завдань цієї діяльності; екологічна “прозорість” інформації, включаючи доступність відповідної екологічної інформації про діяльність підприємства для відповідних зацікавлених осіб; формування і розповсюдження “зеленої звітності”; добровільне екологічне лідерство, як по окремих напрямках і аспектах екологічної діяльності, так й у галузі екологічного менеджменту в цілому.

У зв'язку з вищевикладеним, підприємствам рекомендується активно працювати в наступних напрямках: формування умов для контролю над збором необхідних для ефективного екологічного менеджменту даних; широка комп'ютерна підтримка реєстрації цих даних; документальне оформлення питань, які стосуються інформації, управління і місця розташування підприємства; складання екологічного довідника з виробничою документацією, яка стосується техніки безпеки та навколишнього середовища; профілактика аварійних ситуацій та нещасних випадків; розширення системи правил і мотивації співробітників у питаннях охорони навколишнього середовища.

Для успішної реалізації на українських підприємствах вищезазначених пунктів як елементів екологічного менеджменту, стає нагальною необхідність орієнтації систем екологічного менеджменту на міжнародні стандарти в галузі захисту навколишнього середовища (ISO 14000) та систему управління якістю (ISO 9000). План заходів, спрямованих на усунення виявлених невідповідностей, дозволить понизити як екологічні, так й виробничі ризики. Створення вищевказаних систем або хоча б запровадження їх елементів призведе до підвищення відповідальності персоналу підприємств, забезпечить необхідний рівень відкритості та “прозорості” інформації про підприємство.

В Україні вже є приклади успішного запровадження стандартів екологічного менеджменту на підприємствах. Так, туристична фірма “Чорноморська ліга” запровадила та сертифікувала в системі сертифікації УкрСЕПРО систему управління якістю надання туристичних послуг у відповідності з вимогами стандартів ISO 9000. Практично для фірми це означає: підвищенні екологічні вимоги до транспорту та місць розміщення туристів, які використовує турфірма; акцент на розвиток екологічного туризму. У результаті запровадження цих заходів, турфірма отримала значний економічний ефект, який визначається збільшенням кількості клієнтів на 15 % – в основному, за рахунок іноземних туристів, які при виборі турфірми вважають екологічний чинник визначальним. Наступним етапом для цієї туристичної фірми є розробка систем екологічного менеджменту у відповідності з вимогами стандартів ISO 14000, яка, як справедливо очікується, принесе ще більший економічний ефект [6, с. 36].

З поданого в статті дослідження можна сформулювати наступні **висновки та рекомендації**. Для організації ефективного екологічного менеджменту, що функціонує на підприємствах України, необ-

хідні адекватні рамкові умови господарської діяльності країни: ринкові стимули, конкурентне середовище, які підштовхують підприємства до більш ефективного використання природних ресурсів та їх вторинної переробки. Саме такі умови, як свідчить досвід розвинених країн, багато в чому є початковим стимулом для формування структур екологічного менеджменту. Треба вдосконалити нормативну базу регулювання охорони навколишнього середовища та природокористування в Україні. До напрямів такого вдосконалення треба віднести, перш за все, наступні: узгодження нормативної бази на загальнодержавному та місцевому рівнях; удосконалення системи платежів за забруднення навколишнього середовища (включаючи механізм їх індексації), інших економічних і фінансових інструментів природокористування; поглиблення розмежування функцій та координації між органами, які здійснюють контроль у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища; створення умов для комплексного підходу до природокористування; підсилення регламентації цільового використання коштів, призначених для відтворення природних ресурсів; удосконалення системи інформаційного забезпечення державного регулювання природокористування. В цілому, ефективний розвиток систем екологічного менеджменту можливий в Україні за умов розвитку інфраструктури, яка надає підприємствам еколого-економічні послуги – консультативні, аудиторські, навчальні, страхові, маркетингові та інші. Але найважливішою передумовою для ефективного екологічного менеджменту є чітка законодавча, організаційна та кредитно-фінансова основа.

До перспектив подальших наукових розробок у даному напрямку, на мою думку, можна віднести дослідження, спрямовані на розв'язання еколого-економічних протиріч та забезпечення в майбутньому гарантій економічної сталості підприємств шляхом екологічної модернізації й скорочення ризику відповідальності за порушення екологічних нормативів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лазор О., Загвойская Л. Эколого-экономические подходы к реализации экологической политики. // Экономика Украины. – К., 2002. – № 12. – С. 76 – 79.
2. Дорогунцов С., Федорищева А. Экологические аспекты развития и размещения производительных сил Украины. // Экономика Украины. – К., 2002. – № 10. – С. 65 – 70.
3. Синякевич И. Концепция по формированию системы инструментов национальной экологической политики. // Экономика Украины. – К., 2002. – № 7. – С. 70 – 77.
5. Хлобыстов Е. Теоретические аспекты социально-экономического исследования экологической безопасности. // Экономика Украины. – К., 2002. – № 6. – С. 70 – 76.
6. Стадницкий Ю. К проблеме концепции экологической политики Украины и механизма ее реализации. // Экономика Украины. – К., 2003. – № 1. – С. 75 – 79.

7. Глазков Д. Разработка и внедрение стандартов экологического менеджмента в Украине. // Стандарты экологического менеджмента для предприятий. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2003. – С. 36.

УДК 631.1.027

ОРГАНІЗАЦІЯ АГРАРНОГО МАРКЕТИНГУ

Н.М.КОЗУБ – пошукувач, Одеський ДАУ

Вступ. Маркетинг є однією з головних умов успіху в бізнесі, адже в ринковій економіці від ефективності маркетингових зусиль залежить попит та збут продукції виробника.

Організація маркетингу на підприємстві має базуватися на відповідних організаційних структурах, в яких повинні здійснюватися всі планові, оперативні і контрольні функції управління цією сферою. Отже, без відповідних структур агромаркетинг неможливий. Організація агровиробництва та реалізації продукції на принципах маркетингу є одним з важливих завдань розвитку економіки країни.

Сучасних наукових публікацій, в яких розглядається ця важлива проблема, зустрічається ще недостатньо. Викликають інтерес публікації Гогулі О.П.[1], Клочан В.П., Костаневич Н.І.[2], Скробіна Ю.Б. [3], Кирича Д.[4], в яких автори пропонують різні форми організації маркетингової служби, шляхи підвищення її ефективності.

Зрозуміло, що ці автори не дійшли висновку, якою ж конкретно повинна стати служба агромаркетингу.

Тому метою даної статті є зробити огляд відомих моделей маркетингових організаційних структур і запропонувати свою точку зору на цю проблему та зробити пропозиції щодо відповідної форми організаційної структури агромаркетингу.

Основна частина. Відомо, що кожне підприємство самостійно формує свою маркетингову структуру, а тому існує безліч прикладів її побудови. Маркетингові організаційні структури фірм є сукупністю підрозділів: групи, бюро, сектори, відділи досліджень ринку планування асортименту продукції, управління процесами товарного руху, збуту готової продукції, ціноутворення, тощо. Все таки можна виділити кілька типових моделей “Серед них інтегровані і неінтегровані”. Неінтегровані – не скординовані у своєму впливі на споживача. Інтегровані здійснюють свою діяльність комплексно і координуються з одного координуючого центру. Можуть бути побудовані за функціональним чи товарним принципом, з орієнтацією на споживачів чи ринки, з лінійною чи матричною взаємозалежністю окремих складових.

Крім постійних маркетингових організаційних структур у вигляді відділів, бюро, секторів, на підприємствах можуть створюватися також тимчасові.